

УДК 088.44

С.В. Виткалов

«ЗОЛОТЕ КІЛЬЦЕ» ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ: ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ МІСЦЕВИХ МУЗЕЙНИХ КОЛЕКЦІЙ

Аналізується культурно-мистецький потенціал музейних колекцій Рівненщини.

Ключові слова: музейний потенціал, колекція, культурна спадщина, книга.

Анализируется художественный потенциал музейных собраний Ровенщины.

Ключевые слова: музейный потенциал, коллекция, культурное наследие, книга.

Cultural and art potential of museum collections of the Rivne area is analysed

Key words: museum potential, collection, cultural heritage, book.

З плином часу все більш показовим у нашому суспільному житті є факт відсутності патріотизму у представників сучасної молоді. І незалежно від того, як до цього поняття ставиться більшість теперішнього населення, цей факт не додає оптимізму. Адже патріотизм, як і більшість інших складових духовної культури людини, є важливим чинником формування особистості, а відтак – знаковою складовою й у реалізації суспільно-економічних планів і програм.

І сьогодні чимало навчальних закладів ставлять особливий акцент у своїй позакласній діяльності на формуванні саме цієї складової. Надто успішно це реалізується у сучасній загально-освітній школі, де народознавчі заходи покликані виконувати саме цю роль. Існує подібна практика й в Харківській державній академії культури, коли студенти I курсу спеціальностей «Музезнавство» та «Культурологія» у вересні, під час проходження ознайомчої практики, вирушають у мандрівку по Україні і упродовж двох тижнів знайомляться з культурним потенціалом Слобожанщини, Полтавщини, Київщини, Волинського Полісся загалом і широкого культурного простору Західної України.

Переглядаючи архітектуру, музейні скарби Опішні чи мережу художніх музеїв Києва, відвідуючи Святогорську, Києво-Печерську чи Почаївську Лаври, зупиняючись у національних історико-культурних заповідниках Острога, Дубна, Берестечка чи архітектурному комплексі «Замки Тернопілля», не кажучи вже про надзвичайно потужну і культурно насичену мережу музейних комплексів Львова, Ужгорода чи Івано-Франківська, Чернівців та Поділля, ці молоді люди зовсім інакше починають дивитися не лише на систему організації навчання в обраному ними ВНЗ, свою спеціальність, співставляти набуті знання з можливою сферою їх майбутнього застосування. Вони починають інакше дивитися й на свою країну.

Згодом вони починають розуміти, що перед тим, як намагатися поїхати хоча б в Анталію, набагато цікавіше і корисніше було б побачити свою державу. Інакше кажучи, стара теза про те, що ми повинні сформувати спочатку громадян своєї країни, а вже потім якісних математиків чи фізиків, не втрачає своєї актуальності у будь-якому суспільстві, а надто суспільствах перехідних та тих, що функціонують у межах дії глобалізаційних факторів, спрямованих на культурну уніфікацію країн. І ця уніфікація зробить згодом мало цікавою будь-яку країну, негативно впливатиме на її економічні показники, адже туризм, зокрема й культурний, сьогодні стає все більш визначальною складовою поповнення національних бюджетів. І для Західної України це також актуально.

Є певні здобутки в організації подібних видів роботи зі студентством і в Рівненському державному гуманітарному університеті.

Щороку у рамках діяльності студентського клубу «Мандри» студенти кафедри культурології розширюють обрії свого пізнання за допомогою екскурсій. Їх географія досить широка – від столиці нашої держави до детального ознайомлення з національно-культурним надбанням Західної України.

Цьогоріч серед таких маршрутів – старовинні українські міста Дубно, у т. ч. й Тараканівський форт, Олесько, Підгірці, Золочів, тобто «Золоте кільце» Західної України.

Свідомо уникаючи характеристики музейного фонду Львівщини, наголошу, що лише в нашій області, за даними обласного управління культури, на молодих і небайдужих до вітчизняної культурної спадщини людей, чекають 11 державних музейних закладів, у структурі яких 8 музеїв, 2 Національних історико-культурних заповідники Дубна та Острога, Національний історико-меморіальний комплекс «Поле Берестецької битви 1651 року», культурно-археологічний комплекс «Пересопниця», а також Костопільський (5.622 одиниць основного фонду), Березнівський (5.639 од. осн. ф.), Млинівський (5.998 од. осн. ф.), Радивилівський (1.045 од. осн. ф.), Зарічненський (525 од.

осн. ф.) районні краєзнавчі та Корецький історичний (2.677 од. осн. ф.) і Дубровицький історико-етнографічний (85 од. осн. ф.) музеї, які щороку поповнюють свої фонди.

Крім цього, майже в кожному районі області та й у самому місті Рівне є свої, достатньо специфічні зібрання, як от: музей 13 армійського корпусу, музей розвідника М.Кузнецова, музей Миру (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. С.Дем'янчука), музей першого Президента України (в Економіко-правовому коледжі міста), військовий міні-музей першої приватної повстанської криївки (зі зразками зброї, елементів побуту тощо, вояків УПА, відтворених на підставі архівних документів із спецфондів КДБ - СБУ), що розташувалася в готельному комплексі «Оазис» (Гошанського району) та ін. (подібну форму збереження історичної пам'яті започатковує обласний краєзнавчий музей та мешканці с. Базальтове Костопільського р-ну. В останньому – на базі збереженої криївки в урочищі Вирійки). Не кажучи вже про фахові структури Рівненщини - музей обласної лікарні, музеї народного одягу, музеї окремих навчальних закладів, зокрема історії Рівненської української гімназії, Палацу дітей та молоді, фольклорно-етнографічного ансамблю «Горина», що функціонує при Інституті мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету, розташованих в обласному центрі [1; с. 193].

У 2010 році утворено ще 2 нових музеї: виставкову залу «Музей бурштину» обласного краєзнавчого музею та Володимирецький районний історичний музей з двома відділами (Поліський літературний музей в с. Городець; музей історії вузькоколійної залізниці та Поліського краю в с. Антонівка) і процес цей стосовно створення центрів концентрації пам'яток історії та культури продовжується. А загалом у самому місті Рівне функціонує ще й 179 шкільних музеїв, 36 з яких мають статус «зразкових» і 22 – «народних». Серед них і так звані «живі» музеї, чия база використовують ентузіасти та гурти, які займаються етнографічними дослідженнями [1; с.194-195]. Тоді як, приміром, на Волині станом на 2011 рік функціонує 20 комунальних (державних) музеїв, 75 музеїв, що діють на громадських засадах, 4 з яких мають звання «народний» (Горохівський, Берестечківський історичні музеї, Музей історії органів внутрішніх справ Волині, Устилузький музей Ігоря Стравінського), 149 музейних закладів установ освіти, з яких 18 мають почесне звання «Зразковий», де зберігається понад 260 тис. пам'яток матеріальної та духовної культури волинського краю лише з основного фонду [9; с. 150].

Тільки у 2010 році музеї Волині відвідали понад 300 тис. осіб [10; арк. 21-24].

Порівняльна статистика стосовно музейного потенціалу у наших сусідів також достатньо красномовна і демонструє широку зацікавленість громадян історією та культурою: у 2010 році в краї нараховувалося 13 державних музеїв, 51 музейний заклад на громадських засадах, з яких 10 відзначені почесним званням «народний», 148 музеїв закладів системи освіти, 18 з яких також мають почесне звання «зразковий». Ці установи зберігали в окреслений вище період понад 200 тисяч одиниць пам'яток матеріальної і духовної спадщини.

А тенденція з відвідуванням музейних установ та можливостями і кількістю поповнення їх фондів і на Волині, і на Рівненщині, як і в Україні загалом – тотожна [11].

Продовжуючи характеристику музейного потенціалу Рівненщини, відзначимо, що ще чимало подібних установ є й за межами міста – музей поетеси у скульптурі Теодозії Бриж у с. Бережниця (Дубровицького р-ну) (автора понад 200 творів, зокрема й надгробка Соломії Крушельницької, численної садової скульптури), історичний музей у Радивиліві, музей фотокамер у м. Кузнецовську; історії села Бистричі Березнівського району, етнографічний музей села - в Корецькому, музей Теодора Штейнгеля - в Рівненському, дерев'яної хати та мистецтва вулиці - в Гошанському, музей «Олесі» О.Куприна - в Сарненському районах області; є у нас навіть музей лісу тощо [1; с.196]. Узагалі в області, за даними управління культури і туризму Рівненської обласної державної адміністрації, нараховується ще 447 музеїв (не юридичних осіб), що перебувають у віданні підприємств, організацій та навчальних закладів. Із них лише тих, де зберігаються музейні предмети й колекції з державної частини Музейного фонду України, налічується 18. Вони зосереджують у своїх зібраннях 43.060 одиниць музейних предметів, що також складає достатньо потужний культурний потенціал [3; с. 4]. А загалом в області станом на 1.01.2010 року знаходиться на обліку 3.258 пам'яток історії і культури, з яких 1.761 – пам'ятка історії, 1.088 – археології, 84 – монументального мистецтва, 325 – архітектури [3]4. Тоді як, приміром, на Сумщині, що має не менш славу історію, таких пам'яток нараховується значно менше; при цьому пам'яток історії та культури там 1.500, археології лише 700, монументального мистецтва – 100 (для порівняння: музейний фонд України та її заповідників нараховує майже 12 млн. пам'яток, 96% з яких зосереджено в основному фонді) [4].

До цього (наявного фонду – С.В.) слід додати ще 72 пам'ятки, споруджених або нововиявлених на Рівненщині лише у 2008 році, найбільше з яких зосереджується у Демидівському (18 одиниць), Костопільському (28), Острозькому (7), Рівненському (5), Сарненському, Здолбунівському, Гошанському (по 3 у кожному) та інших районах області. Щороку ці фонди поповнюються за рахунок реставрації, пошуку та передачі від окремих осіб, організацій чи країн пам'яток культури [5]. А загалом лише за 2009 рік в Україну з-за кордону повернуто 722 одиниці мистецьких творів та інших рухомих пам'яток національної спадщини, а також 2.455 одиниць архівних матеріалів (у 2008 році повернуто 221 одиницю творів та інших рухомих пам'яток і 418 одиниць архівних документів) [6; с.3].

Найпотужнішою структурою за наявністю пам'яток є обласний краєзнавчий музей (РОКМ) (заснований, за різними даними, 1906 року професором римського права В.Океаницьким), що зберігає 142.209 одиниць основного фонду, розташованих на площі у 21.396 кв. м, зокрема й унікальні твори волинського іконопису (починаючи від XIII ст., сформованих в окремий відділ), портретного живопису XIX століття (картини Я.Матейка, Ю.Коссака, В.Короленка та ін.), Острозьку Біблію, предмети козацької доби, колекції стародруків, книгописання, мистецького оформлення книг, грамплатівок 40-50-х років XX ст., періодики (іноземну та вітчизняну) XVIII-XX ст., художні зразки з білого мармуру в стилі академічного неокласицизму уродженця Рівненщини, відомого скульптора європейського рівня Томаша-Оскара Сосновського, фарфору, різноманітні приватні зібрання та ін. Зберігається тут й чимала колекція матеріалів, пов'язаних із дослідженням соціокультурних та економічних проблем поліського краю (від XVIII ст.) і переданих до РОКМ Інститутом дослідів Волині (штат Індіана, США) (фонд М.Бойка) та ін. [7].

Достатньо рідкісними, відмічають співробітники музею, як для регіональних зібрань, є Палеонтологічна (7.144 од. зб.), Геологічна (1.737 од. зб.), започаткована дарчою колекцією кафедри біології Київського державного університету (1974 р.) і Зоологічна (836 од. зб.) колекції музею, частина зразків останньої сформована із занесених до Червоної Книги України чучел тварин: пугач, горностай, чорний лелека, сірий журавель, орлан-білохвіст тощо. Музей має й досить рідкісну ентомологічну колекцію (3.354 од. зб.) та колекцію періодики, друкованої представниками національно-визвольних змагань.

Археологічний фонд музею також становить окрему сторінку в історії культури Рівненщини і нараховує 53.179 од. зб. Саме тут зосереджені (серед інших й мистецькі) зразки, привезені з археологічних експедицій, проведених у літописних містах Рівненщини – Муравиці, Торговиці, Пересопниці, Дорогобужі та ін., а також численні археологічні зразки з поля Берестецької битви 1651 року, зібрані під час археологічних розкопок 1970 - 1990 рр., здійснених під керівництвом професора Свешнікова І.К. Тож цей фонд є потужним фаховим навчальним полігоном для студентів історичних та культурологічних спеціальностей вищих навчальних закладів Рівненщини.

Документальний фонд РОКМ нараховує також 26.860 одиниць зберігання основного фонду. Це переважно рукописні та друковані книги, інші документи XVII – XVIII ст., виконані на пергаменті і папері. Найдавнішими з них є грамоти на пергаменті XVI-XVII ст., а також три книги XVI століття, що походять із друкарень Альда Мануція (Венеція) і Ельзевірів (Нідерланди) (лат. мова) [8; с.45].

Тож сформована у музеї 2010 року експозиція «Книжковий всесвіт: із фондової колекції музею XVI – першої половини XVII ст.» є справді унікальною. Ця колекція (майже 500 книг), на думку співробітників музею, є найбільшою приватною збіркою тогочасної Волині. В її основі - зібрання з приватних бібліотек волинських князів Любомирських, Валевських, Стецьких, Карвіцьких, що комплектувалися відповідно до вимог доби Просвітництва. Крім цього, на виставці представлено й видання німецькою, польською, російською мовами, друковані у XVIII – першій половині XIX століття у Берліні, Варшаві, Кракові, Москві, Санкт-Петербурзі.

У РОКМ зберігається також велика колекція (150 од.) волинських ікон XIII-XIX ст., зокрема й найстаріша «Богородиця Одигітрія» з села Дорогобуж (Рівненщина) та декілька іконописних пам'яток, датованих XV століттям, до формування якої чимало зусиль доклав теперішній завідувач відділу волинської ікони Віктор Данилович Луц.

Найбільш цікаві ікони розміщені у двох залах: «Наша духовна спадщина» - професійний іконопис XIII-XVIII століть та «Народна ікона Волині XVII-XVIII століть», що зберігає кращі зразки народного малярства й Рівненщини, виконані народними майстрами. Окрасою музейної збірки є ікона «Богородиця Одигітрія з Дорогобужа» кінця XIII ст. Це одна з найдавніших пам'яток

сакрального малярства в Україні. У залі також представлені ікони «Христос Пантократор» (XV ст.), «Богородиця Покрова» (XV ст.), «Старозавітна Трійця» (XVI ст.) тощо.

Важливим кроком у збереженні автентичної культури краю стало рішення обласного управління культури про створення у кожному селі краю власного музею – музею села, де б концентрувалися усі пам'ятки матеріальної і духовної культури, пов'язані з його життєдіяльністю. Це надзвичайно актуально для Полісся та й для всієї Західної України, адже через відомі демографічні та міграційні проблеми чимало наших сіл зникає зовсім і такі музеї будуть оберегами в першу чергу етнографічної пам'яті населення краю.

Утім, подорожуючи по «Золотому кільцю» студенти побачили не тільки унікальні пам'ятки. Вони відзначили також і шанобливе ставлення до пам'яті видатного організатора музейної справи на Західній Україні, колишнього радника усіх Президентів України з питань охорони національної історико-культурної спадщини, Генерального директора Національного історико-культурного заповідника «Львівська картинна галерея», основу фонду якого й становить це «Золоте кільце», нашого земляка Героя України Бориса Григоровича Возницького, організаційно-творчими зусиллями якого й була відроджена згадана вище унікальна мережа замкової культури України. А загалом для студентства була б корисною інформація, що постійно оновлюється на порталах Волинської і Рівненської областей стосовно змістовної частини їх музейних фондів [12].

У листопаді студенти, серед інших взяли участь у VIII всеукраїнській науково-практичній конференції «Культурна динаміка України в світовому просторі», проведення якої відбулося на кафедрі, де працювала окрема секція з регіональної культурної практики і ці питання також обговорені широкою науковою громадськістю. Отже лише у такий спосіб, тобто паралельно з навчанням у традиційних його аудиторних формах, важливо продовжувати навчання й через безпосереднє споглядання пам'яток. Адже вже у XVII столітті освіченою вважалася людина, що не лише завершила здобувати знання у будь-якому закладі, але й вивчала культурну спадщину безпосередньо, перебуваючи в оточенні тих чи інших пам'яток культури, природи, людського середовища, споглядаючи історико-етнографічні, книжкові, мистецькі колекції багатьох музеїв тощо.

«...Мандрівки вчать патріотизму, - ноголошував свого часу видатний український історик Іван Крип'якевич. - Тільки той, хто власними ногами пройшов частину свого краю, на власні очі побачив його природу, оселі мешканців, відчуває сердечно близький зв'язок із рідною землею, її минулим і сучасним, він зрозуміє, що таке Вітчизна».

Джерела та література

1. Виткалов С.В. Рівненщина: Культурно-мистецький потенціал в парадигмах сучасності: моногр. / Сергій Виткалов. – Рівне: ППДМ, 2012. – 416 с.
2. Там само.
3. Аналіз діяльності державних музейних установ (статистичний звіт) // Поточний архів управління культури та туризму Рівненської обл. держ. адміністрації за 2008 рік.
4. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В.Ф.Кифяк. – Чернівці : Книга XXI, 2003. – 300 с., з іл. Виткалов С.В. Згадана праця.
5. Статистичний аналіз діяльності у сфері охорони історико-культурної спадщини // Поточний архів управління культури і туризму Рівненської обласної державної адміністрації за 2008 рік. – Рівне, 2009.
6. Виткалов С.В. Зазнач. Праця.
7. Мушировський В. Раритети музею / В.М.Мушировський // Наук. зап. Рівненського обл. краєзнавчого музею. Вип.2. – Рівне: Волинські обереги, 2005.
8. Надольська В. Удосконалення мережі музейних закладів у Волинській області (1991-2011 рр.) / Валентина Надольська // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Вип. 10. – Рівне: О.Зень, 2012. – С.148-151.
9. Див.: Поточний архів Волинського краєзнавчого музею. Комунальні та громадські музеї Волинської області в 2010 році (порівняльно-довідк. матеріал). – 27 арк.
10. В обласній раді (м. Луцьк) відбулися громадські слухання про стан музейної справи [електр. ресурс] / офіційний сайт Волинської обласної ради. – Режим доступу: volynrada.gov. - ua / news / voblasnii-radi-vidbuisya-gromadskislukhannya-pro-stan-muzeinoyi-spravi.
11. Див.: Музейний простір Волині [електр. ресурс]. – режим доступу: [http // volyn-museum.at.ua](http://volyn-museum.at.ua).